

Naslov knjige
Hadž i umra
znamenja, odlike i pravni propisi

Autor

Safet Kuduzović

Lektura

Sumeja Đurić, prof.

Recenzija

mr. Hakija Kanurić

hfz. Abdurrahman Kujević, prof.

kurra hfz. Dževad Gološ, prof.

Amir Durmić, prof.

Dizajn naslovnice

Selvir Zulić

Jack Cliff

DTP

Harun Delić

Izdavač

Autor

Tiraž

1000

Safet Kuduzović

Hadž i umra

znamenja, odlike i pravni propisi

Sarajevo, 2014.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Uzvišeni Allah kaže:

وَأُذِّنُ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ... ﴿٢٨﴾

“I oglasi ljudima hadž – i dolazit će ti pješke i na devama iznurenim, iz mjesta dalekih, da bi bili svjedoci koristi svojih i da bi ime Allahovo spominjali u danima poznatim.” (El-Hadždž, 27–28)

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

“Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.” (Alu Imran, 97)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

“Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude (u vrijeme hadža) spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi prijestup (griješ), vratit će se (svom domu čist od grijeha) kao na dan kada ga je majka rodila.” (El-Buhari i Muslim)

“Umra do umre iskupljuje hodočasniku grijehe počinjene između njih, a za iskreno obavljen hadž, bez griješenja i kod Allaha uvažen, nema druge nagrade osim Dženneta.” (El-Buhari i Muslim)

“Ko krene na hadž pa (na tom putu) umre, bit će mu upisana nagrada hadžije do Sudnjeg dana. Ko izađe da obavi umru pa umre, bit će mu upisana nagrada umre do Sudnjeg dana. Ko izađe u borbu na Allahovom putu pa umre, bit će mu upisana nagrada borca do Sudnjeg dana.” (Ebu Ja'la i Et-Taberani)

“Umra obavljena u ramazanu ravna je hadžu koji je obavljen sa mnogom.” (El-Buhari i Muslim)

“Oni koji obavljaju hadž i umru Allahova su delegacija; pozvao ih je, pa su se odazvali, tražili su od Njega, pa im je udovoljio.” (El-Bezzar)

PREDGOVOR MR. HAKIJE KANURIĆA

Već hiljadama godina, od kada je Svevišnji Allah naredio Ibrahimu, alejhis-selam, da pozove na hadž, srca ljudi neodoljivo teže Svetom hramu u Meki. Svake godine skupine hadžija iz svih krajeva svijeta slijevaju se u sveta mjesta odazivajući se Allahovom pozivu. Ibn Abbas, radijallahu anhumu, kaže: “Kada je Ibrahim, alejhis-selam, okončao gradnju Kabe, kazao je: ‘Gospodaru, završio sam’, pa mu Allah reče: ‘Oglasi ljudima hadž!’ ‘Gospodaru, do koga će moj glas doprijeti?’, upita Ibrahim, a Gospodar mu kaza: ‘Oglasi, a Ja ću dostaviti!’ ‘Gospodaru, kako da kažem?’, upita Ibrahim, a Gospodar mu reče: ‘Reci: O, ljudi, propisan vam je hadž, hodočašće Drevnog hrama!’” Ibn Abbas kaže: “Čuo ga je svako između neba i Zemlje. Zar ne vidiš kako ljudi dolaze iz najudaljenijih krajeva zemlje i odazivaju se!” (Hadis bilježe Ibn Ebu Šejba, br. 32478, i El-Hakim, br. 3464, koji kaže da je sahih)

Uzvišeni Allah stavio je Svojim robovima u dužnost da jedanput u životu obave hadž, rekavši:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ
عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

“Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti; a onaj koji neće da vjeruje – pa, zaista, Allah nije ovisan ni o kome.” (Alu Imran, 97)

Ova je obaveza odraz milosti Svevišnjeg Gospodara prema ljudima jer im pruža posebnu priliku da se očiste od grijeha, da postanu od onih kojima je obećan Džennet i da uzmu praktičan imanski ders o skromnosti, strpljenju, odricanju od dunjaluka i pripremi za vječni ahiretski život.

Ebu Hurejra, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: *“Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude (u vrijeme hadža) spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi grijestup (grijech), vratit će se (svom domu čist od grijeha) kao na dan kada ga je majka rodila.”* (El-Buhari, br. 1521; Muslim, br. 1350) Amr b. El-Âs, radijallahu anhu, kaže: *“Kada je Allah u moje srce uveo islam, došao sam Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao mu: ‘Pruži svoju desnicu da ti dam prisegu!’ Poslanik pruži ruku, a ja svoju povukoh, pa me upita: ‘Šta ti je, Amre?’ ‘Želim postaviti uvjet’, rekoh, a Poslanik upita: ‘Šta želiš uvjetovati?’ ‘Da mi se oprostí’, rekoh, a Poslanik mi kaza: ‘Zar ne znaš da islam briše ono što je bilo prije njega, da hidžra briše ono što je bilo prije nje, i da hadž briše ono što je bilo prije njega!’”* (Muslim, br. 121) Vidimo kako je Poslanik, alejhis-salatu ves-selam, uvrstio hadž u velika djela koja brišu ranije grijeha.

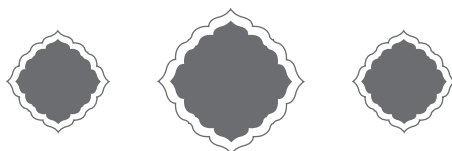
Ebu Hurejra, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: *“Umra do umre iskupljuje grijeha počinjene između njih, a za kod Allaha primljen hadž nema druge nagrade osim Dženneta.”* (El-Buhari, br. 1773; Muslim, br. 1349)

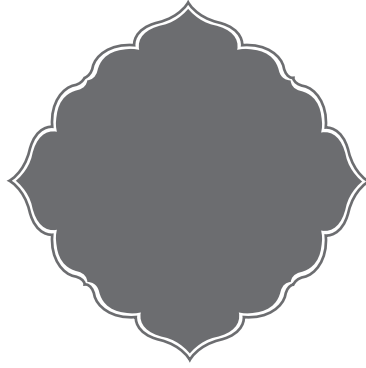
Kada se hadžije skupe na dan Arefata u skromnoj ihramskoj odjeći, dok riječi telbije: *“Odazivam Ti se, Allahu, odazivam!”*, posvuda odjekuju, a srca i jezici iskreno se obraćaju svom Gospodaru, Uzvišeni Allah približava se tom veličanstvenom skupu, ponoseći se njime pred Svojim melekima i govoreći: *“Pogledajte ove Moje robove, došli su raščupani i uprašeni!”* (Bilježe Ahmed, br. 7089, i El-Hakim, br. 1708, koji kaže da je sahih)

Vjerničko srce žudi za Svetim hramom, žudi da se odazove pozivu Svevišnjeg Allaha, da se očisti od grijeha, da bude od onih kojima je obećan Džennet i da bude od onih kojima se Gospodar svjetova ponosi. Kada se vjerniku ukaže stvarna prilika za to, tada želi da obred hadža i umre obavi što potpunije. Ipak, za takvo nešto nije dovoljna samo želja, nego je neophodno i znanje koje će voditi hodočasnika kroz sveta mjesta kao da pred sobom gleda Allahovog miljenika, alejhis-salatu ves-selam, dok obavlja ovaj veličanstveni ibadet.

U djelu *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi*, uvaženi doktor hadiskih nauka Safet Kuduzović, kroz kur'ansko-hadiske argumente i riječi islamskih velikana, ukazuje čitatelju na najpotpunije obavljanje hadža i umre, a istovremeno ne zapostavlja toleranciju i širinu u pitanjima koja to dozvoljavaju. Svojim znanstvenim pristupom dr. Kuduzović, Allah ga čuvao, definira okvire ovog ibadeta od zadovoljavajućeg do potpunog, čime pruža kvalitetnu edukaciju o propisima hadža i umre. Pojava ovakvog djela na našem jeziku još je jedna blagodan za putnika u sveta mjesta, jer će s lakoćom ubrati plodove velikog truda koji je uloženi u pripremu ove studije.

Mr. Hakija Kanurić
Rijad, Saudijska Arabija,
26. džumadel-uhra 1435. h. g. / 26. april 2014.

PREDGOVOR HFZ. ABDURRAHMANA KUJEVIĆA, PROF.

Hvalim Uzvišenog Allaha onako kako to Njemu priliči i zahvaljujem Mu na svim blagodatima kojima nas je počastio. Neka su najljepši salavati i selami na našeg poslanika Muhammeda, na njegovu porodicu, ashabe i sve sljedbenike sunneta do Sudnjega dana.

Djelo koje je pred nama, *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi*, uvaženog doktora hadiskih nauka Safeta Kuduzovića, jedinstveno je i veoma vrijedno djelo za sve muslimane, Bošnjake, jer do sada nisu imali priliku susresti se s ovako kvalitetnim djelom o hadžu i umri a da je napisano na njihovom maternjem jeziku.

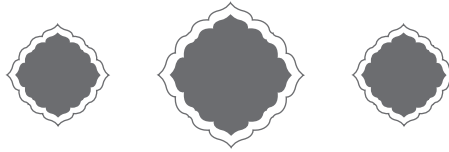
Kada sam prvi put čitao djela rahmetli Mehmeda Handžića koja je pisao na arapskom jeziku, imao sam utisak da je to pisao neki hadiski ekspert poput En-Nevevija, Ibn Hadžera el-Askalanija, Ibn Kajjima i drugih. Isti osjećaj imam i kada čitam djela dr. Safeta Kuduzovića. To su dva bošnjačka alima svjetskog ranga, na nivou cijelog ummeta Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, koji su dosegli velike stepene u hadiskim znanostima, što je još jedan u nizu dokaza da smo mi Bošnjaci mali muslimanski narod, ali da smo dali i da dajemo velikane koji našem ummetu ponosno donose slavu i opću pobjedu i prosperitet.

Knjigu o hadžu i umri, uvaženog dr. Kuduzovića, toplo preporučujem svim muslimanima i nadam se da će je i Islamska zajednica, preko svog Ureda za hadž, uvrstiti u literaturu koju nudi svojim hadžijama, jer ona je elementarno djelo za svakog onog ko namjerava obaviti hadž, umru, ili pak želi naučiti propise o petom islamskom šartu. Ubijeden sam da nakon štampanja ove knjige naše hadžije neće brinuti o tome gdje će

pročitati i naučiti sve propise vezane za hadž, umru i znamenja u Meki i Medini.

U tom smislu izražavam zadovoljstvo što me je Allah počastio da živim u vremenu u kojem živi dr. Safet Kuduzović i što me je počastio da ga upoznam i družim se i s njim i s njegovim djelima.

Pomoćnik sandžačkog muftije za južni Sandžak i da'vu
hfz. Abdurrahman ef. Kujević, prof.
10. džumadel-uhra 1435. h. g. / 10. april 2014.

PREDGOVOR KURRA HFZ. DŽEVADA GOLOŠA, PROF.

Naše čitateljstvo počašćeno je još jednim u nizu fascinantnih djela dr. Safeta Kuduzovića, u kojima se tretiraju šerijatskopravni propisi vezani za elementarne dijelove islama, odnosno islamske šarte. U svojim ranijim djelima dr. Kuduzović pisao je o temeljima islama, namazu i postu, a u ovom djelu detaljno je obradio propise hadža, za koji islamski učenjaci kažu da je jedno “od najpreciznijih i najosjetljivijih poglavlja fikha”.

Ovom sastavnom dijelu islama autor je prišao na sebi svojstven naučni način, detaljno pojasnivši propise, kao što su to kroz historiju islama prakticirali mnogi islamski učenjaci, poput šejhul-islama Ibn Tejmije, Mulle Alija el-Karija, imama En-Nevevija i drugih, koji su pisali zasebna vrijedna djela u kojima su govorili o propisima hadža, tako da za ovo djelo dr. Kuduzovića, bez ikakve zadržke, možemo ustvrditi da se nalazi na stepenu djela koja su pisali ovi islamski učenjaci iz najodabranijih generacija.

Svako poglavlje u ovoj knjizi posebno je i zanimljivo na svoj način, međutim, ono što posebno plijeni pažnju, a u što će se uvjeriti i cijenjeni čitatelji, jeste kratki historijat Meke i Medine i osvrt na vrijednosti boravka i ibadeta u ovim mjestima. Historijski osvrt na ova odabrana mjesta, uz navođenje zanimljivih predanja u kojima se govori o njihovom nastanku i znamenitostima koje se nalaze u njima, uistinu je od velikog značaja jer oživljava srca onih koji su nemarni prema ovom ibadetu.

Nakon historijata Meke i Medine, autor je spomenuo i naveo mnoge mudrosti propisivanja ovog velikog ibadeta, islamskog šarta, a poznavanje mudrosti propisivanja ibadeta i islamskih propisa zauzima

itekako veliko mjesto u islamskoj nauci, na što su u svojim djelima ukazali mnogi islamski učenjaci. Imam El-Amidi, jedan od poznatih učenjaka iz oblasti usuli-fikha u svom djelu *El-Ihkam fi usulil-ahkam*, 2/340, ukazujući na značaj poznavanja povoda propisivanja određenih ibadeta i bogougodnih djela, rekao je: "Namjera propisivanja nekog propisa jeste ili ostvarenje koristi ili otklanjanje štete ili oboje istovremeno. Sve ovo dolazi radi interesa samog čovjeka jer je Uzvišeni Allah iznad svake koristi i štete." Nakon toga, pojasnio je da se to odnosi kako na ahiret, tako i na dunjaluk.

Poznati islamski učenjak, šejhul-islam Ibn Tejmija, u svom djelu *Medžmuu fetava*, 1/188, Allah mu se smilovao, kaže: "Šerijat je došao radi uspostavljanja koristi i njenog upotpunjavanja i radi otklanjanja štete i njenog umanjivanja." Imam Eš-Šatibi, također poznati učenjak usuli-fikha, u svom djelu *El-Muvafakat*, 1/322, kaže: "Šerijat je propisan samo radi ljudi i njihove koristi i sreće na oba svijeta."

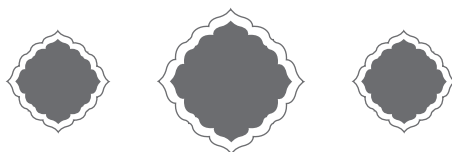
12 Od učenjaka koji su ukazali na spomenutu činjenicu jeste poznati indijski alim Velijjullah ed-Dehlevi koji u svojoj knjizi *Hudžetullahil-baliga*, 1/15, kaže: "Neko može pomisliti da šerijatski propisi ne sadrže koristi za ljude i da je primjer propisa koji su propisani od Allaha kao primjer vlasnika koji svom robu ili radniku naredi da podigne neki kamen ili da ga dotakne bez ikakve koristi osim samo kako bi ga iskušao da li je pokoran ili ne. Ovakvo je mišljenje pogrešno i ono se suprotstavlja sunnetu Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i konsenzusu prvih islamskih pokoljenja."

Jedan od ibadeta koji sadrže najviše koristi i mudrosti jeste hadž, a zatim i umra. Što se tiče hadža i umre u fikhskom, odnosno pravnom smislu, autor je ovom pitanju pristupio i obradio ga na poseban i autentičan način, bez ikakvih primjesa fanatizma i pristrasnosti, tako da s potpunom slobodom mogu reći da je u ovom pogledu dr. Kuduzović učenjak bez premca na našim prostorima, učenjak koji svoje stavove i pravne decizije zasniva na Kur'anu i sunnetu. Svako ko pročita bilo koje od njegovih djela, uvjerit će se u ovu činjenicu i, pored toga što će imati

koristi od napisanog, također će imati osjećaj kao da čita, bez ikakvog pretjerivanja, djela imama En-Nevevija, Ibn Tejmijje, Ibn Hazma, El-Usejmina ili Ibn Baza.

Stoga, zahvaljujem se dr. Kuduzoviću što mi je ukazao čast da ovu knjigu pročitam prije mnogih drugih i naučim mnogo toga. Molim Uzvišenog Allaha da ga nagradi i poživi u hizmetu islamu i muslimanima! Amin!

Kurra hfz. Dževad Gološ, prof.
Mostar, 4. džumadel-uhra 1435. h. g. / 4. april. 2014.

PREDGOVOR AMIRA DURMIĆA, PROF.

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Hvala Allahu, Gospodaru svjetova, i neka je salavat i selam na Njegovog odabranika i miljenika Muhammeda, na njegovu časnu porodicu, ashabe i sve one koji ih slijede u dobru do Sudnjega dana.

Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi kaže:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ... ﴿١٢٥﴾

“Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj!” (En-Nahl, 125)

Abdullah b. Amr, radijallahu anhu, prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: *“Prenesite i dostavite od mene makar jedan ajet...”* (El-Buhari, *Sahih*, br. 3461)

Analiziranjem angažmana i truda savremenih islamskih učenjaka i daija koji ulažu na polju da‘ve, tj. islamskog misionarstva, bez obzira iz kojeg dijela svijeta dolazili, zaključujemo da se većina njih uglavnom specijalizirala na jednom od dva polja. Prva skupina kroz hutbe i naučne kružoke (ar. halke) ljude usmeno podučava Allahovoj vjeri te im izravno prenosi islamsko znanje iz raznih šerijatskih oblasti i disciplina, dok su se drugi primarno posvetili pisanju vlastitih ili prevođenju i komentaru djela drugih učenjaka nastalih uglavnom na arapskom, a ponekad i

¹ Misli se na ajet iz Kur’ana ili na hadis iz Vjerovjesnikovog, sallallahu alejhi ve sellem, sunneta, jer riječ “ajet” u osnovi znači jasan i očevidan dokaz. (op. Amir Durmić)

na drugim svjetskim jezicima. Svi oni, svako na svoj način, davali su i još uvijek daju svoj nesebični doprinos u afirmiranju i širenju islama i njegovih vrijednosti, trudeći se tako da svjetlo Allahove Riječi dopre i do onih koji još uvijek besciljno tumaraju tminama nevjerstva i zablude. Međutim, uistinu je među islamskim učenjacima i daijama malo onih koji su uspjeli napraviti kvalitetnu ravnotežu između usmene i pisane riječi, te na oba polja, Allahovom milošću, postići zavidne rezultate.

Hvala Uzvišenom Allahu, s ponosom možemo kazati da među muslimanima Bošnjacima ima i takvih, a jedan od njih jeste i doktor hadiskih znanosti, uvaženi Safet Kuduzović, čiji je angažman muslimanima u Bosni i Hercegovini, ali i u dijaspori, itekako poznat. Pored više stotina predavanja koja je u zadnje dvije decenije održao na raznim druženjima i seminarima, a koja su, uglavnom, u obliku audio ili video zapisa, dostupna na internetu, uvaženi dr. Kuduzović, ugledajući se na učenjake iz prvih generacija muslimana, nije zanemario ni važnost pera, tj. pisane riječi, tako da je do sada izdao desetak veoma zanimljivih i korisnih knjiga u koje je uloženo mnogo vremena, strpljenja i truda. Svjestan važnosti islamske prakse koja je neodvojiva od islamskog vjerovanja, dr. Safet nam je već od svog drugog autorskog poduhvata, a radi se o knjizi *Svojstva Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, namaza*, na neki način dao do znanja da, uz Allahovu pomoć, ima namjeru stručno obraditi praktične temelje na kojima se gradi plemenita vjera islam, a koji su u našim krajevima poznati kao islamski šarti. Nakon knjige o namazu, uslijedila je i knjiga o postu, o džumi, o namazu u džematu, o dženazi, a sada, hvala Uzvišenom Stvoritelju, u našim je rukama i knjiga koja govori o historijatu Meke i propisima hadža i umre.

Dakle, knjiga koja je pred nama generalno obrađuje dvije šire oblasti. Smatram, a Allah najbolje zna, da će čitatelji posebno uživati u prvom dijelu knjige, jer se u njemu obrađuju vrlo suptilne i "opuštene" teme koje golicaju maštu svakog vjernika i u njemu bude želju da sazna odgovore na mnoga pitanja s kojima se do sada susretao, a na koja je, u literaturi na našem jeziku, teže mogao naći adekvatne odgovore. Odlike Meke i Medine i dvije svete džamije, historijat izgradnje Meke i Kabe i

Poslanikove džamije, historijat vrela Zemzem, Crnog kamena i Mekamu Ibrahima, kao i njihove odlike i posebnosti, samo su neke od izuzetno zanimljivih tema u kojima će cijenjeni čitatelji imati priliku uživati. Iako ova tematika u opusu literature našeg govornog područja nije u potpunosti nepoznata, uvjeren sam da u ovoj knjizi postoji povelik broj predaja i informacija koje su na našem jeziku po prvi put ugledale svjetlo dana. Također, vjerujem da će neke od tih predaja začuditi i iznenaditi čitatelje, međutim, autor se potrudio da argumentirano potvrdi ili pak negira njihovu autentičnost, tako da ne ostavlja prostora sumnjama i nedoumicima.

Drugi, nešto kompleksniji dio knjige, naučna je studija o šerijatskopравnim propisima hadža i umre u kojoj autor studiozno obrađuje veliki broj pitanja koja se tiču ovih obreda. Zbog kompleksnosti i opširnosti same tematike, ponekad će navođenje povelikog broja predaja ili različitih mišljenja islamskih učenjaka pri obradi određenog pravnog pitanja za čitatelje na prvi pogled možda izgledati zbunjujuće, međutim, autor je dao sve od sebe da stručnu elaboraciju šerijatskih pitanja maksimalno pojednostavi i prilagodi čitateljima svih intelektualnih nivoa.

I u ovoj knjizi, baš kao i u svim prethodnim, autor u svakom poglavlju, pri obradi svake zasebne teme, slijedi za čitatelje vrlo jednostavnu, ali u isto vrijeme za autora itekako zahtjevnju metodu obrade dotičnog pitanja. Nakon kratkog uvoda u određenu oblast, navodi hadise i predaje koji se tiču te teme, a potom ih stručno valorizira, navodeći primarne izvore u kojima su predaje zabilježene, da bi se potom osvrnuo na stepen njihove autentičnosti, shodno utvrđenim pravilima koja su u tom pogledu postavili hadiski eksperti. Nakon toga, autor iz dotičnih predaja izvodi šerijatskopравne propise koji se tiču hadža i umre, spominjući različita mišljenja islamskih učenjaka o određenom pitanju, a potom preferira mišljenje koje smatra najispravnijim i najprioritetnijim. U svemu tome pokazuje zavidnu stručnost, iskustvo i znanje, te koristi poznate i od prvih stoljeća islama definirane šerijatske metode i pravila preferiranja jednog stava nad drugim, i to sasvim objektivno i nepristrasno, daleko

od bilo kakvog oblika ekstremizma i mezhepske isključivosti, u što će se cijereni čitatelji i sami moći uvjeriti.

Na kraju, iskreno se nadam da će dr. Safet Kuduzović u skorijoj budućnosti naći vremena, snage i volje te, baš kao što je napisao knjige o namazu, postu i hadžu, napisati i naučnu studiju o četvrtom stubu islama, tj. zekatu, i tako, uz Allahovu pomoć, držeći se dosadašnje metodologije, obraditi sva četiri praktična stuba islama. Kruna ovog ambicioznog i hvale vrijednog dugogodišnjeg projekta, po mom skromnom mišljenju, bila bi izdanje sve četiri knjige u jednom četverotomnom kompletu, što bi predstavljalo jedinstvenu i veoma korisnu hadisko-fikhsku enciklopediju o temeljima vjere islama na našem jeziku. Na taj način autor bi, uz dozvolu Svemilosnog Allaha, povećao obim svoje trajne sadake, a i svim muslimanima, koji razumiju naš jezik, olakšao put do spoznaje islamskih pravila i propisa, što im je neophodno za uspjeh na oba svijeta.

Uzvišenog Allaha molimo da autoru podari dug život i mnogo blagoslova u znanju i vremenu, te da još većim intenzitetom nastavi, kako usmenom riječju tako i perom, širiti islamsko znanje kojim ga je Uzvišeni Allah počastio.

Amir Durmić, prof.
Velika Kladuša,
21. džumadel-uhra 1435. h. g. / 21. april 2014.

Uvod

UVOD

Zahvala pripada Uzvišenom Allahu, samo Njega obožavamo i samo od Njega pomoć tražimo, Njemu se utječemo od zla naših duša i loših djela. Koga Svevišnji Allah uputi, niko ga u zabludu ne može odvesti, a koga On u zabludu odvede, niko ga na Pravi put ne može uputiti. Svjedočimo da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, Njegov rob i Njegov poslanik.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُونُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

“O, vjernici, bojte se Allaha istinskom bogobojažnošću i umirite samo kao muslimani.”²

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

“O, ljudi, bojte se Gospodara svoga koji vas od jednog čovjeka stvara, i od njega je suprugu njegovu stvorio i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte s imenom čijim jedni druge molite, i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.”³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

“O, vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, On će vas za vaša dobra djela nagraditi i grijehе vam oprostiti. A onaj ko se Allahu

² Alu Imran, 102.

³ En-Nisa, 1.

i Poslaniku Njegovom bude pokoravao, postići će ono što bude želio.”⁴

“Uistinu, najljepši govor jeste Allahov govor, a najbolja uputa jeste Muhammedova, sallallahu alejhi ve sellem, uputa. Najgore stvari su novotarije, a svaka novotarija je zabluda.”⁵

Primarni cilj stvaranja čovjeka jeste uspostavljanje principa istinske vjere i robovanja Svevišnjem Stvoritelju, što je i najveća dužnost šerijatskog obaveznika. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ٥٦

“A džine i ljude stvorio sam samo da Me obožavaju.”⁶

Ispravno i iskreno obožavanje Uzvišenog Stvoritelja manifestira se čvrstim ubjeđenjem u srcu i praktičnim primjenjivanjem islamskih propisa. Sljedbenici ehli-sunneta smatraju djela sastavnim dijelom imana, što znači da vjerovanje neće biti ispravno ukoliko ne bude popraćeno djelima. Šejhul-islam Ibn Kajjim smatra da u Kur’anu i sunnetu postoji preko stotinu argumenata koji ukazuju na to da iman obuhvata i djela.⁷ Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾... ١٤٣

“Allah neće dopustiti da propadne vjerovanje vaše.”⁸ Imam Ibn Abdulberr tvrdi: “Među komentatorima Kur’ana nema razilaženja o tome da se izraz *vjerovanje*, spomenut u ajetu, odnosi na klanjanje namaza u pravcu Bejtul-Makdisa (prve kible muslimana).”⁹ Imam Muslim zabilježio je od Ebu Hurejre hadis u kojem se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “*Iman se sastoji od sedamdeset i nekoliko ogranaka. Njegov najbolji i najvredniji dio jesu riječi la ilahe illallah – nema boga osim Allaha, njegov najniži dio jeste ukloniti s puta ono što*

⁴ El-Ahzab, 70–71.

⁵ Ovo je prijevod tzv. *hutbetul-hadža*, odnosno uvodni dio hutbe kojim je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, počinjao svoj govor u raznim prilikama. Muslim, 6/127–128; En-Nesai, 1/452–453/1105; Ebu Davud, 2/103/1089; Ahmed, 1/432/4115.

⁶ Ez-Zarijat, 56.

⁷ Vidjeti: *Zadul-mead*, 3/607.

⁸ El-Bekara, 143.

⁹ Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/245. Vidjeti također: *Džamiul-bejan*, 2/24–25; Ibn Menda, *El-Iman*, 1/329; *Tazimu kadris-salah*, str. 191–193.

smeta, a i stid je dio imana.”¹⁰ Imam Ibn Abdulberr rekao je: “Islamski pravnici i hadiski eksperti jednoglasni su u mišljenju da su riječi i djela sastavni dio imana.”¹¹

Kada je riječ o djelima, tada namaz, post, zekat i hadž imaju posebno, neuporedivo mjesto, jer se tretiraju temeljnim stubovima na kojima opstoji praktični dio islama. Ebu Hurejra prenosi da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Uzvišeni Allah uistinu je rekao: ‘Najdraže čime Mi se Moj rob može približiti jeste ono što sam mu strogo naredio. Potom će Mi se Moj rob ustrajno približavati nafilama pa ću ga zavoljeti.’”¹²

Praktični dio islama odnosi se na izvršavanje tjelesnih ili materijalnih zaduženja, a neki ibadeti vezani su za oboje.¹³ Namaz i post su čisto tjelesna obredoslovlja, za razliku od zekata koji je isključivo imovinska obaveza. Što se tiče hadža, on objedinjuje oba vida ibadeta, i materijalni i tjelesni.¹⁴ Za obavljanje hadža potreban je imetak, u protivnom, šerijatski obaveznik tretira se kao onaj koji nije u mogućnosti doći do Kabe. Uzvišeni Allah kaže:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴿٩٧﴾

“Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.”¹⁵

Da bi hadž bio primljen kod Uzvišenog Stvoritelja, mora, kao i drugi ibadeti, biti obavljen iskreno, radi Allaha, i u skladu sa sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Uzvišeni Allah kaže:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ
وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

¹⁰ Muslim, 48/35.

¹¹ Vidjeti: *Et-Temhid*, 9/238.

¹² El-Buhari, 1382/6502.

¹³ Vidjeti: *Hedjus-sari*, str. 494; *Umdetul-kari*, 1/101; *Mirkatul-mefatih*, 1/132.

¹⁴ Vidjeti: Ibn Arebi, *Ahkamul-Kur'an*, 1/310; *Bedaius-sanaia*, 6/484; *Fethul-Bari*, 4/83; *Umdetul-kari*, 9/121; *El-Malul-haram*, str. 291.

¹⁵ Alu Imran, 97.

“Reci: Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja, doista su posvećeni Allahu, Gospodaru svjetova, koji nema saučesnika; to mi je naređeno i ja sam prvi musliman.”¹⁶

Džabir prenosi da je na Kurban-bajram Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bacaо kamenčiće na džemreta praktično pokazujući kako treba obavljati sve dijelove hadža, govoreći: “...*da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.*”¹⁷ Nije ispravno povoditi se za mišljenjima islamskih velikana, Allah im se smilovao, u slučaju kada stav nekog od njih izlazi izvan okvira sunneta Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Veliki hadiski ekspert Ibn Hadžer el-Askalani, kada je spominjao da određeni sunnet može biti nepoznat, čak i nekim ashabima, rekao je: “Stoga, ne treba se obazirati na mišljenja, makar se ona smatrala jakim, u slučaju kada oponiraju sunnetu. Nije ispravno kazati: ‘Kako da taj i taj (misleći na učenjake) nije poznavao to i to (misleći na hadis)!’”¹⁸

Muhrim – osoba koja je ušla u hadžske ili umranske obrede, izgovarajući telbiju: “*Odazivam Ti se, Allahu moj, odazivam! Odazivam se Tebi koji nemaš sudruga. Odazivam Ti se! Tebi pripada svaka hvala, blagodati i vlast, i Ti nemaš sudruga!*”¹⁹, potvrđuje srčanu iskrenost i svojim jezikom, odričući se tako pagana čija su srca bila zaslijepljena,²⁰ a koji su učili telbiju riječima: “*Odazivam Ti se, Ti koji sudruga nemaš, osim sudruga koji Tebi pripada i pripada Ti sve što on posjeduje.*”²¹ Enes prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu rekao: “*Allahu moj, obavljam hadž u kojem nema pretvaranja (rijaluka), niti želje za ugledom.*”²²

¹⁶ El-En’ām, 162–163.

¹⁷ Muslim, 512/1297.

¹⁸ Vidjeti: *Fethul-Bari*, 1/96.

¹⁹ El-Buhari, 327/1549; Muslim, 462/1184.

²⁰ Vidjeti: Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 141.

²¹ Muslim, 463/1185.

²² Ibn Madža, 2/965/2890; Ibn Ebu Šejba, 3/427/15800; Ibn Sa’d, *Et-Tabekat*, 2/177; Ebu Nuajm, 6/308; El-Asbehani, *Et-Tergib*, 2/16/1056; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 5/79–80/1705. Šejh El-Albani ovo predanje smatra ispravnim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/17.

Uzvišeni Allah neće primiti djelo u kojem ima primjesa širka. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Uzvišeni Allah kaže: *‘Ja sam najmanje potreban da Mi neko drugog pridružuje. Ko uradi neko djelo radi Mene i nekoga drugog, prepustit ću ga njemu.’*”²³ Na dan oslobođenja Meke, Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, ušao je u Meku, a oko Kabe se nalazilo tri stotine i šezdeset kipova, pa ih je počeo rušiti pomoću jednog štapa koji je držao u ruci, učeći ajet:

جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ... ﴿٨١﴾

“Došla je istina, a iščezla neistina”²⁴ ...²⁵

Dakle, hadž zahtijeva bezrezervnu iskrenost i predanost Plemenitom Stvoritelju i samo u tom slučaju hadžija može očekivati potpunu nagradu za obavljenu ibadet, s jedne strane, i vidne promjene u pogledu svoga imana – čvrstog vjerovanja, s druge strane. Uzvišeni Allah, govoreći o hadžskom kurbanu, kaže:

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ... ﴿٣٧﴾

“Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići vaša bogobožnost.”²⁶

Hadž sadrži brojne koristi različitih dimenzija koje se reflektiraju na pojedince i društvo u cijelosti. Neke od najizrazitijih koristi i ciljeva hadža jesu sljedeće:

Prvo, ispoljavanje Allahove jednoće – tevhida, i odricanje od širka – idolatrije. Islam i širk su nespojiva ubjeđenja. U prisustvu jednog nestaje drugo, kao noć i dan.²⁷ Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, hadž, Džabir, između ostalog, kaže: “Potom je počeo obrede hadža riječima tevhida: *Lebbejkallahumme, lebbejk, lebbejke la šerike leke lebbejk! Innel-hamde ven-niamete leke vel mulk! La šerike lek!*”²⁸

²³ Muslim, 1196/2985.

²⁴ El-Isra, 81.

²⁵ El-Buhari, 515/2478; Muslim, 741/1781.

²⁶ El-Hadždž, 37.

²⁷ Vidjeti: *Ahvalun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem, fil-hadž*, str. 25.

²⁸ Muslim, 483/1218.

Drugo, velika nagrada koju za obavljene hadž daje Uzvišeni Gospodar. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Ko obavi hadž u ime Allaha i ne bude (u vrijeme hadža) spolno općio sa suprugom, niti učinio neki drugi prijestup, vratit će se (svom domu čist od grijeha) kao na dan kada ga je majka rodila.”²⁹ U drugom predanju, također od Ebu Hurejre, navodi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Za iskreno obavljen hadž, bez griješenja i kod Allaha uvaženo, nema druge nagrade osim Dženneta.”³⁰ Amr b. El-Âs prenosi da mu je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Zar nisi znao da islam briše (grijehe počinjene) prije njega i da hidžra briše ono prije nje, i da hadž briše ono prije njega?”³¹ Na osnovu citiranih hadisa, neki islamski učenjaci smatraju da hadž briše kako male tako i velike grijehe.³² Međutim, hadž, po konsenzusu islamskih učenjaka, ne briše grijehe i prijestupe počinjene prema drugim ljudima.³³

Treće, ostvarenje istinske bogobožnosti. Uzvišeni Allah u prvom ajetu koji govori o hadžu kaže:

﴿۱۹۶﴾ **وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ**...

“Bojte se Allaha i znajte da On žestoko kažnjava.”³⁴ Zatim u kontekstu govora o hadžskim propisima, Svevišnji Allah kaže:

﴿۱۹۷﴾ **وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ**...

“Za put se opskrbite, a najbolja je opskrba bogobožnost! I Mene se bojte – vi, razumom obdareni!”³⁵ Potom Uzvišeni Gospodar završava ajete o hadžu riječima:

²⁹ El-Buhari, 322/1521; Muslim, 533/1350.

³⁰ El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1349.

³¹ Muslim, 73/121; Ibn Huzejma, 4/131/2515; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 1/106/57.

³² Vidjeti: *El-Mufhim*, 3/464; Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 7/489–491; *Fethul-Bari*, 3/447; *Umdetul-kari*, 10/159; *El-Bahrur-raik*, 2/364; *Mirkatul-mefatih*, 5/423; Ibn Usejmin, *Medžmuu fetava*, 21/41.

³³ Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 18/341.

³⁴ El-Bekara, 196.

³⁵ El-Bekara, 197.

...وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

“Bojte se Allaha i znajte da ćete svi pred Njim biti oživljeni.”³⁶ U drugom ajetu, u kontekstu govora o prinošenju hadžskog kurbanda, Uzvišeni Allah kaže:

لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ ﴿٣٧﴾

“Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići vaša bogobožnost.”³⁷

Četvrto, spominjanje i veličanje Allaha. Svevišnji kaže:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ... ﴿٢٨﴾

“I oglasi ljudima hadž – i dolazit će ti pješke i na devama iznurenim, iz mjesta dalekih, da bi bili svjedoci koristi svojih i da bi ime Allahovo spominjali u danima poznatim.”³⁸ U drugom ajetu Uzvišeni kaže:

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا... ﴿٢٠٠﴾

“A kada završite obrede vaše, Allaha spominjite kao što spominjete pretke vaše, pa i više od toga.”³⁹

Od Aiše se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Obilazak oko Kabe, hodanje između Safe i Merve i bacanje kamenčića propisani su da bi se Allah spominjao.”⁴⁰ Ebu Derda prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Zar ne želite da vam ukažem na najbolje djelo, najpriznatije kod vašeg Gospodara, koje diže čovjeka na velike stepene, djelo koje je bolje od dijeljenja zlatnika i srebrenjaka, i od sretanja neprijatelja i njihovog ubijanja?!” “Svakako”, kazali su. Poslanik,

³⁶ El-Bekara, 203.

³⁷ El-Hadždž, 37.

³⁸ El-Hadždž, 27–28.

³⁹ El-Bekara, 200.

⁴⁰ Et-Tirmizi, 3/237/902; Ebu Davud, 2/185/1888; Ahmed, 6/64; Ibn Huzejma, 4/279/2882. Imam Et-Tirmizi ovo predanje ocjenjuje ispravnim, a šejh El-Albani slabim. Vidjeti: *Daifu Sunenit-Tirmizi*, str. 98; *Daifu Suneni Ebi Davud*, str. 148.

sallallahu alejhi ve sellem, reče: “Spominjanje Allaha.”⁴¹ Šejhul-islam Ibn Kajjim kaže: “Najbolja djela jesu djela onih (ljudi) koji najviše spominju Uzvišenog Allaha. Najbolji postači jesu oni koji najviše spominju Allaha. Najbolji među onima koji udjeljuju jesu oni koji najviše spominju Allaha. Najbolje hadžije jesu oni koji najviše spominju Allaha, i to vrijedi za sva ostala djela.”⁴²

Peto, prisjećanje na prijašnje Allahove poslanike i njihove neizmijenjene vjerezakone.⁴³ Uzvišeni kaže:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

“I dok su Ibrahim i Ismail temelje Kabe podizali, (molili su): ‘Gospodaru naš, primi to od nas jer Ti, uistinu, sve čuješ i znaš!’”⁴⁴ Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dok su putovali dolinom El-Ezrek, koja se nalazi između Meke i Medine, rekao: “Kao da gledam u Musaa, alejhis-selam (spomenuvši o njegovoj boji lica i kosi nešto što prenosilac po imenu Davud nije zapamtio), kako stavlja prste u uši i glasno uči telbiju prolazeći ovom dolinom.” Kada su došli do brdašceta po imenu Herša ili Left, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: “Kao da gledam Junusa, alejhis-selam, na devi jarke boje u vunenom ogrtaču, kako zamiče na kraju ove doline učeći telbiju.”⁴⁵ Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “U džamiji El-Hajf⁴⁶ klanjalo je sedamdeset poslanika, a jedan od njih bio je Musa.”⁴⁷

⁴¹ Et-Tirmizi, 5/459/3377; Ibn Madža, 2/1245/3790; Ahmed, 5/195, 239; Et-Taberani, *Ed-Dua*, 3/1636/1872; Ebu Nuajm, 2/11–12; El-Hakim, 1/673/1825; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 5/15/1244. Imam El-Hejsemi ovu je predaju ocijenio dobrom, a El-Albani i Mešhur vjerodostojnom. Vidjeti: *Medžmeuz-zevaid*, 10/73; *Sahihu Sunenit-Tirmizi*, 3/386; i opaske šejha Mešhura na *Dželaul-efham*, str. 619.

⁴² Vidjeti: Abdurrezzak el-Abbad, *Mekasidul-hadž*, str. 16.

⁴³ Vidjeti: Es-Siadi, *Er-Rijadun-nadire*, str. 33.

⁴⁴ El-Bekara, 127.

⁴⁵ Muslim, 2/183/166.

⁴⁶ O džamiji El-Hajf ili Mesdžidul-Hajfu bit će više riječi u poglavlju o historijatu Meke.

⁴⁷ El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/266/2593; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 2/768/963; Et-Taberani, *El-Kebir*, 11/358/12283; *El-Evsat*, 5/468/5407; El-Hakim, 2/653/4169;

Šesto, privikavanje duše i tijela na slijedenje Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Džabir prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, praktično pokazujući kako treba obavljati sve dijelove hadža, rekao: *“...da se podučite obredima hadža, jer ne znam da li ću ikada više obaviti hadž.”*⁴⁸ Omer b. El-Hattab prišao je Crnom kamenu, poljubio ga i rekao: *“Znam da si ti kamen, ne štetiš niti koristiš, i da nisam vidio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da te je poljubio, ni ja te ne bih poljubio.”*⁴⁹ Ja’la b. Umejja tavafio je oko Kabe s Omerom b. El-Hattabom⁵⁰ i kada su došli do iračkog ugla Kabe, koji se nalazi poslije Crnog kamena, pošao je da ga dotakne rukom, a Omer mu reče: *“Šta ti je?!”* *“Zar nećeš dotaknuti ugao Kabe?!”*, upita Ja’la, a Omer mu reče: *“Zar nisi tavafio s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem?”* *“Svakako”,* reče Ja’la. *“Da li si ga vidio da dotiče druga dva ugla?”*, upita Omer. *“Nisam”,* odgovori Ja’la. *“Zar nemaš najljepši uzor u Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem?”*, upita Omer. *“Svakako”,* odgovori Ja’la. *“Onda se udalji od njega”,* reče Omer.⁵¹

Sedmo, razlikovanje od idolopoklonika i bezbožnika. Opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, dolazak na Arefat, Džabir kaže: *“Kada je došao do doline⁵², obratio se ljudima i rekao: ‘Vaši životi i vaši imeci uistinu su sveti kao što je svet ovaj vaš dan, u ovom vašem mjesecu, u ovom vašem gradu. Svi paganski običaji bačeni su ovdje pod moja stopala. Paganska je krv poništena. Prva krv koju poništavam jeste naša krv, krv Ibn Rebia b. El-Harisa. Paganska je kamata poništena, a prva kamata koju poništavam jeste naša kamata, kamata Abbasa b. Abdulmuttaliba. Ona je, uistinu, u potpunosti poništena...’”*⁵³ Pospješivanje ove vrijedne

Ed-Dija, *El-Muhtare*, 10/293/309. Imam El-Munziri i šejh El-Albani ovo predanje smatraju dobrim. Vidjeti: *Sahihut-tergib*, 2/19; *Tahzirus-sadžid*, str. 73.

⁴⁸ Muslim, 512/1297.

⁴⁹ El-Buhari, 337/1597; Muslim, 9/15/1270.

⁵⁰ U nekim verzijama spominje se Osman b. Affan, a ne Omer.

⁵¹ Abdurrezzak, 5/45/8945; Ahmed, 1/71; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/149/184; El-Ezreki, *Ahbaru Mekke*, 1/466/471; El-Bejheki, 5/125/9242; Ed-Dija, *El-Muhtare*, 1/418/297, s ispravnim lancem prenosilaca. Vidjeti: *El-Musned*, 1/356, 403 i 536–537, s opaskama šejha Šuajba.

⁵² Dolina koja se zove Urena.

⁵³ Muslim, 484–485/1218.

osobine, razlikovanja od mušrika, elementarni je dio istrajnosti na Pravome putu. Vjernik je dužan voditi računa i čuvati se ove opasne zamke u koju upadaju mnogi muslimani čak i na hadžu. Abdullah b. Amr prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Doći će ljudima (muslimanima) vrijeme u kojem će njihova srca biti srca tuđinaca.”⁵⁴ Pod izrazom “tuđinac” misli se na sve neprijatelje vjere.⁵⁵

Osmo, jačanje bratske veze među muslimanima. Vjernik na hadžu može upoznati ljude iz različitih krajeva svijeta i uvidjeti veličinu islama koji spaja ljudska srca bez obzira na brojne razlike među njima. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom je hadžu ukazao na ovu činjenicu i podstakao vjernike na bratstvo, rekavši: “O, ljudi, vaš Gospodar je jedan, vaš otac je jedan; Arap se ni po čemu ne odlikuje nad nearapom, niti nearap nad Arapom. Crveni se ne odlikuje nad crnim, niti crni nad crvenim, osim po bogobožnosti.”⁵⁶

Deveto, odgoj ljudi i privikavanje na lijepe moralne osobine. Vjernik se na hadžu privikava na toleranciju, strpljivost, smirenost, darežljivost, izdržljivost, skromnost i druge pozitivne osobine. Uzvišeni Allah kaže:

الْحَجُّ أَشْهَرُ مَعْلُومَاتٍ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي
الْحَجِّ ﴿١٩٧﴾

“Hadž je u poznatim mjesecima. Onaj ko se obaveže u toku njih obaviti hadž, ne može imati spolni odnos, grijешiti, niti se raspravljati u toku hadža.”⁵⁷

⁵⁴ Ebu Ja'la, 10/126/5045 (*El-Metalibul-alije*) i 3/370/2890 (*Ithaful-hajeretil-mehere*). Šejh El-Albani ovo je predanje spomenuo u svojim vjerodostojnim serijama hadisa i pripisuje ga imamu Et-Taberaniju, 13/36/82. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 7/1075. Bilježe ga i Haris b. Ebu Usama, *El-Musned*, 1/386/289 (*Bugjetul-bahis*), i Ibn Džerir, 3/724 (*Kenzul-ummal*), kao riječi Ibn Amra.

⁵⁵ Vidjeti: Abdurrezzak el-Abbad, *Mekasidul-hadž*, str. 34.

⁵⁶ Ahmed, 5/411; Et-Taberani, *El-Kebir*, 18/12/16, i *El-Evsat*, 5/165/4749; Ebu Nuajm, 3/100; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 4/289/5137; Ibn Ebu Hatim, 6/609 (*Fethul-Bari*). Šejh El-Albani ovaj je hadis svrstao među ispravna predanja. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 6/449.

⁵⁷ El-Bekara, 197.

Ibn Abbas, opisujući Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, povratak s Arefata, kaže: “Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, iza sebe je čuo žestoko komešanje (gužvu) i udaranje deva, te je prema njima pokazao bičem i rekao: ‘Ljudi, držite se smirenost, jer u žurbi nema dobročinstva!’”⁵⁸ Na džemretima, dok je bacao kamenčiće, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, govorio je: “O, ljudi, ne ubijajte jedni druge! Kada budete bacali, bacajte sitne kamenčiće.”⁵⁹ Fadala b. Ubejd prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na Oproštajnom hadžu rekao: “Zar nećete da vas obavijestim o tome ko je pravi vjernik? Onaj kome ljudi smiju povjeriti svoje imetke i živote. Musliman je onaj od čijeg su jezika i ruku mirni drugi muslimani. Mudžahid je onaj ko nastoji biti pokoran Allahu, a muhadžir (iseljenik) je onaj ko bježi od grijeha i nepokornosti.”⁶⁰

Deseto, praktična realizacija principa umjerenosti i srednjeg puta. Uzvišeni Allah, govoreći o ummetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kaže:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا... ﴿١٤٣﴾

“Tako smo vas učinili središnjom zajednicom.”⁶¹ Ibn Abbas prenosi da mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “Nađi mi kamenčiće!” Nakon što mu je našao sedam sitnih kamenčića, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče: “Bacajte poput ovih kamenčića”, a zatim je rekao: “O, ljudi, dobro se čuvajte pretjerivanja u vjeri, jer narode prije vas uništilo je pretjerivanje u vjeri.”⁶²

⁵⁸ El-Buhari, 351/1671.

⁵⁹ Ebu Davud, 2/207/1966; Ahmed, 3/503; Ibn Sa’d, 8/306; El-Humejdi, 1/173/358; Ibn Ebu Asim, *El-Ahadu vel-mesani*, 6/78/3291–3292; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 4/285/2632; Et-Taberani, *El-Kebir*, 25/159/386; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 7/181/1948, s dobrim lancem prenosilaca. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 5/573.

⁶⁰ Ahmed, 6/21; El-Mervezi, *Tazimu kadriss-salah*, 355/640–641; Ibn Hibban, 11/203/4862; Et-Taberani, *El-Kebir*, 18/309/796; El-Hakim, 1/54/24; El-Bejheki, *Šuabul-iman*, 7/499/11123; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 1/28/14. Šejh El-Albani ovo je predanje ocijenio ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 2/89.

⁶¹ El-Bekara, 143.

⁶² Ibn Madža, 2/1008/3029; Ahmed, 1/347; Et-Taberani, 18/289/742; El-Hakim, 1/637/1711. El-Hakim, Ibn Tejmijja, Ez-Zehebi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Iktidaus-siratil-mustekim*, 1/328; *Sahihi Suneni Ibni Madže*, 3/49; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/278 i 5/573; *Hidždžetun-Nebijji, sallallahu alejhi ve sellem*, str. 81.

Jedanaesto, prisjećanje na proživljenje. Prije ulaska u obrede, hadžija će se okupati, ogrnuti dva bijela platna i učiti telbiju – odazivati se Uzvišenom Stvoritelju. Stajat će na Arefatu sa stotinama hiljada ljudi u bijelim ihramima koji nalikuju kefinima. Nema sumnje da spomenuto podsjeća na smrt i proživljenje. Velika arefatska vrućina podsjeća na Sudnji dan, na Dan kada će se sunce približiti ljudima na jednu milju, kako se navodi u vjerodostojnom hadisu.⁶³ Ove činjenice ostavljaju veliki utjecaj na čovjeka i podstiču ga na pripremu za dugo putovanje na koje mora poći svaki čovjek, putovanje koje vodi iz prolazne kuće u Kuću vječnosti. Uzvišeni Allah započeo je suru El-Hadždž riječima:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿٩٦﴾

“O, ljudi, Gospodara svoga se bojte! Zaista je potres Sudnjeg dana stvar velika”⁶⁴, ukazujući na to da hadž uveliko podsjeća na Sudnji dan.

Postoje i drugi ciljevi i koristi ovog vrijednog ibadeta, a islamski učenjaci spominjali su ih u svojim djelima.

Jedna od velikih Allahovih blagodati prema ljudima jeste blagodat Kabe, Allahove kuće, koja je poznata kao prvi hram koji je podignut za ljude i jedini hram na Zemlji oko kojeg je dozvoljeno obilaziti čineći ibadet Plemenitom Stvoritelju, po konsenzusu svih muslimana.⁶⁵ Uzvišeni Allah kaže:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا مَنَّابِرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿٩٧﴾

“Prvi hram podignut za ljude jeste onaj u Bekki, blagoslovljen i putokaz svjetovima. U njemu su znamenja očevidna, mjesto na kojem je stajao Ibrahim. I onaj ko u nj uđe bit će siguran. Hodočastiti Kabu, radi Allaha, dužan je svako ko bude u mogućnosti do nje doći.”⁶⁶

⁶³ Muslim, 1148/2864.

⁶⁴ El-Hadždž, 1.

⁶⁵ Vidjeti: *Muhtesarul-fetaval-misriyye*, str. 371; *Hudždžetullahil-baliga*, 1/223.

⁶⁶ Alu Imran, 96–97.

Ebu Zerr je upitao: “Allahov Poslaniče, koji je mesdžid⁶⁷ prvi sagrađen na Zemlji?” “*Mesdžidul-haram* (u Meki)”, odgovori on. “A koji je poslije njega?”, upita Ebu Zerr. “*Mesdžidul-aksa* (u Jerusalemu)”, reče Poslanik. “Koliko je (vremena) proteklo između (gradnje) ova dva hrama?”, upitao je Ebu Zerr, a Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovori: “*Četrdeset godina.*”⁶⁸ Osnovni i jedini cilj posjećivanja Kabe treba biti pokornost Stvoritelju u izvršavanju Njegovih naredbi, a nikako se ne smije dopustiti da posjeta Kabe dobije dimenziju ili formu pukog izleta, provoda, godišnjeg odmora, trgovine, turizma, avanture i sl.⁶⁹

Musliman, dok je mlad i zdrav, treba iskoristiti priliku i posjetiti Kabu, jer ne zna šta se u budućnosti može ispriječiti na tom putu⁷⁰ i onemogućiti mu da obavi toliko željeni hadž. Ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “*Naslađujte se ovom kućom (Kabom); rušena je dva puta, a treći će put biti uzdignuta.*”⁷¹ Abdullah b. Amr govorio je: “*Naslađujte se ovom kućom prije njenog uzdignuća; ona će uistinu biti uzdignuta.*”⁷² Ibn Mesud je rekao: “*Ovu kuću često*

⁶⁷ U osnovi, mesdžid i džamija su isto, mjesta gdje se pada na sedždu, gdje se klanja. Međutim, u arapskom jeziku za džamiju se koristi termin mesdžid (*Mesdžidul-haram*, *Mesdžidul-aksa* itd.), a u terminologiji Islamske zajednice u BiH, džamija je objekat za molitvu koji ima munaru i u kojem se klanja džuma-namaz, dok je mesdžid objekat za molitvu bez munare i minbera, mjesto gdje se ne klanja džuma-namaz. Dakle, gdje god je u knjizi naveden termin “mesdžid” pod njim se podrazumijeva “džamija” u skladu s terminologijom Islamske zajednice u BiH.

⁶⁸ El-Buhari, 710/3366; Muslim, 211/520.

⁶⁹ Uporediti: *Telbisu Iblis*, str. 130; Eš-Šatibi, *El-Muvafakat*, 2/362.

⁷⁰ Smisao ovih riječi navodi se u hadisu koji prenosi Ibn Abbas od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da je rekao: “*Požurite s hadžom, niko od vas ne zna čime će (sutra) biti spriječen.*” Ahmed, 1/313; El-Fakihi, *Ahbaru Mekke*, 1/384/813; Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 15/296/6031; El-Hatib, *Muveddihul-evham*, 1/416; El-Bejheki, 4/555/8694, s lancem prenosilaca koji bi mogao imati prolaznu ocjenu. Vidjeti: *Advaul-bejan*, 5/123; *Irvaul-galil*, 4/168–169.

⁷¹ Ibn Ebu Šejba, 1/418 (*Kešful-hafa*); Ibn Huzejma, 4/128/2506; Ibn Hibban, 15/153/6753; El-Hakim, 1/608/1610. El-Hakim, Ez-Zehebi, Es-Siddiki i El-Albani ovo predanje smatraju ispravnim. Vidjeti: *El-Ithafu bi fadlit-tavaf*, str. 23; *Es-Silsiletus-sahiha*, 3/434–435; *Sahihul-mevaridiz-zaman*, 1/410.

⁷² Ibn Ebu Šejba, 3/259/14105 i 7/461/37222, s ispravnim lancem prenosilaca. Slično je predanje zabilježio Nuajm b. Hammad u djelu *El-Fiten*, 454/1404.

posjećujte prije nego što bude uzdignuta, a mjesto na kojem je bila zaboravljeno.”⁷³

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “*Kaba će se zaista hodočastiti i umra činiti i poslije pojave Jedžudža i Medžudža.*” U drugoj verziji ovog predanja bilježi se dodatak: “*Sudnji dan neće nastupiti sve dok se ne prestane hodočastiti Kaba.*”⁷⁴

Svaki hodočasnik treba nastojati da obavi hadž u najpotpunijoj formi, jer se može očekivati da samo takav hadž bude mebrur – primljen, što je želja svakog vjernika. Ebu Hurejra prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: “*Umra do umre iskupljuje grijehe počinjene između njih, a za hadž mebrur nema druge nagrade osim Dženneta.*”⁷⁵ Islamski učenjaci imaju različita mišljenja u pogledu značenja mebrur hadža. Od tih mišljenja izdvajamo sljedeća:

- hadž koji je obavljen s iskrenom namjerom, isključivo radi Allaha,
- hadž u čijim obredima nema grijesešenja,
- hadž koji je primljen kod Gospodara,
- hadž u kojem nema pretvaranja (rijaluka), niti težnje za reputacijom,
- hadž nakon kojeg osoba nije nepokorna Stvoritelju,
- hadž nakon kojeg je srce vezano za ahiret, a ne za dunjaluk,
- hadž čiji su sastavni dijelovi obavljeni na najpotpuniji način, u skladu sa sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem,
- hadž nakon kojeg je osoba bogobožnija i bolja u odnosu na vrijeme prije hadža.⁷⁶

⁷³ El-Fakihi, 1/191/306, sa slabim lancem prenosilaca.

⁷⁴ El-Buhari, 336/1593.

⁷⁵ El-Buhari, 370/1773; Muslim, 533/1349.

⁷⁶ Vidjeti: *Et-Temhid*, 22/39; *El-Kabes*, 1/511; *Ikmalul-mulim*, 4/461; *El-Džamii li ahkamil-Kur'an*, 2/401; *El-Minhadž*, 9/100; *El-Medžmua*, 7/4; *Fethul-Bari*, 3/446; *Umdetul-kari*, 9/133; *Fejdul-Kadir*, 3/495; *Mirkatul-mefatih*, 7/364; Ali el-Kari, *El-Meslekul-mutekassit*, str. 39; *Tuhfetul-ahvezi*, 3/603; *Hašijetus-Sindi alan-Nesai*, 5/112; Ibn Usejmin, *Šerhu Rijadis-salihin*, 3/425; *Er-Rijadun-nedire*, 1/36; *Tatrizu Rijadis-salihin*, str. 710.

Budući da hadž predstavlja jedno od najpreciznijih i najosjetljivijih poglavlja fikha, kako tvrdi šejhul-islam Ibn Tejmijja,⁷⁷ u narednim redovima ukratko ćemo spomenuti osnovne metode koje su korištene pri pisanju ove skromne studije, da bi čitatelj imao potpuniju predstavu o metodologiji pisanja knjige.

- Knjiga *Hadž i umra – znamenja, odlike i pravni propisi* naučno je djelo koje tretira historijat Meke i Medine, kao i način obavljanja hadža sukladno sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i praksi ashaba. Knjiga je prožeta komparativnim fikhom i mišljenjima eminentnih učenjaka iz svih generacija, bez osvrta na njihovo mezhepsko opredjeljenje.

- Nastojao sam spomenuti osnovne, kao i mnoge sporedne propise hadža. Budući da je cilj ove studije da u sažetoj formi upozna čitatelja s načinom obavljanja hadža, bez posebnog polemiziranja o argumentima i različitim mišljenjima, bio sam prinuđen izostaviti dosta sekundarnih pitanja u vezi s hadžskim obredima jer neke situacije u kojima se tokom obreda mogu naći hadžije, a koje su spomenute u fikhskim djelima, prava su rijetkost, stoga ih nisam ni spominjao ne želeći njima zamarati čitatelje.

- Sve navedene dokaze uzimao sam iz originalnih zbirki i djela, osim u jednom slučaju kada nadohvat ruke nisam imao originalno djelo, pa sam ukazao na to da se radi o prenošenju iz drugog djela riječima: “Ibn Bišran, *El-Emali*, 434. Preuzeto iz djela: *Asarus-sahabe*, 3/1106”. Ako se, pak, radilo o prenošenju iz sporedne hadiske zbirke ili sažetka ili djela u kojem su navedeni hadisi iz različitih hadiskih zbirki, tada sam spomenuo originalnu zbirku prije broja sveska i stranice, a zatim u zagradi naveo iz kojeg je djela preuzeto dotično predanje, kao: Ed-Dejlemi, *Musnedul-Firdevs*, 12/220/34758 (*Kenzul-ummal*); Temmam, *El-Fevaid*, 2/227/620 (*Er-Revdul-bessam*); Et-Tahavi, *Šerhul-muškil*, 3/226/1686 (*Tuhfetul-*

⁷⁷ Vidjeti: *Minhadžus-sunne*, 5/497.

-ahjar); Abd Ibn Humejd, 2/50/830 (*El-Muntehab*), Musedded, 3/67/681 (*El-Metalibul-alije*) itd. U nekoliko navrata koristio sam različita izdanja jednog te istog djela ovisno o valorizaciji i indeksu knjige, što je primjetno u bibliografiji. U argumentiranju nisam koristio web-portale izuzev na jednom mjestu, budući da nisam uspio doći do originalne literature.

- Da bi ovo skromno djelo u ovoj formi ugledalo svjetlo dana, koristio sam brojne izvore koji su spomenuti u bibliografiji na kraju studije. Sljedeća djela zaslužuju da se istaknu jer su bila od posebnog značaja: *Ahbaru Mekke* (El-Fakihi), *Ahbaru Mekke* (El-Ezreki), *El-Idžma* (Ibn Munzir), *El-Havil-kebir* (El-Maverdi), *Et-Temhid* i *El-Istizkar* (Ibn Abdulberr), *El-Mebsut* (Es-Serhasi), *El-Mugni* (Ibn Kudama), *El-Bejan* (El-Amrani), *El-Mesaliku fil-menasik* (El-Kirmani), *El-Medžmua* i *El-Idâh* (En-Nevevi), *Medžmuu fetava* (Ibn Tejmijja), *Šifaul-garam* (El-Fasi), *Tahsilul-meram* (Es-Sabbag), *El-Insaf* (El-Merdavi), *Vefaul-vefa* (Es-Semhudi) *El-Meslekul-mutekassit* (Ali el-Kari), *Advaul-bejan* (Eš-Šinkiti), *Medžmuu fetava* (Ibn Baz), *Eš-Šerhul-mumtia i Medžmuu fetava* (Ibn Usejmin), *Hidždžetun-Nebijji*, *sallallahu alejhi ve sellem* (El-Albani), *Muhtesaru fikhil-hadž* (Alevi es-Sekkaf), *Nevazilul-hadž* (Ali eš-Šelân) i neka druga djela.

- Ako su predaje zabilježili El-Buhari i Muslim ili samo jedan od njih, uglavnom sam navodio izvore iz ovih hadiskih zbirki, u protivnom sam detaljnije valorizirao hadis i njegovu autentičnost, budući da nema posebne koristi od predaja koje su protkane ispravnim i slabim hadisima, kako tvrdi imam Ez-Zehebi.⁷⁸ Što se tiče predaja ispravnih prethodnika, uglavnom sam spominjao njihovu vjerodostojnost, iako se u knjigama fikha često spominju mišljenja ashaba bez posebnog osvrta na njihovu autentičnost.

- Veliki broj navedenih hadisa spominje se u hadiskim zbirkama u različitim verzijama. Zadovoljio sam se navođenjem odgovarajuće

⁷⁸ Vidjeti: Ez-Zehebi, *Bejanu zegalil-ilmu vet-taleb*, str. 6.

verzije ne ukazujući na proširene ili sažete forme hadisa.

- Posebna pažnja posvećena je konsenzusu islamskih učenjaka, jer je on, također, verificirani i legitimni vjerski izvor kod učenjaka ehli-sunnetskih pravnih usmjerenja, budući da konsenzus nije podložan greškama.⁷⁹ Imam Šafija smatra da je stvarni konsenzus jači od pojedinačnih (âhâd) hadisa (tj. mimo mutevatir predaja).⁸⁰ Imam El-Kasani kaže: “Ako âhâd hadis bude u koliziji s konsenzusom, takav hadis bit će odbačen.”⁸¹ Na ovaj smisao ukazao je i šejhul-islam Ibn Tejmijja.⁸²

- Uvodni dio knjige posvetio sam Meki i Medini, i u njemu sam sažeto govorio o mnogim odlikama i znamenjima ova dva grada, o vrijednostima dviju džamija, historijskom presjeku njihove gradnje.

- Prioritetnija mišljenja u pitanjima hadža odabirao sam po osobnom izboru i uzoru na eminentne učenjake jedne ili više pravnih škola. Nema sumnje da je svako mišljenje podložno diskusiji i različitom shvatanju, osim pitanja u pogledu kojih postoji konsenzus islamskih učenjaka. Stoga, preferirajuća mišljenja u ovoj studiji nisu neprikosnovena niti bilo koga obavezujem da ih slijedi, iako ih smatram ispravnim.

- U fusnotama se ponekad pored izvora nalaze kratka objašnjenja osnovnog teksta ili određenih izraza, što će čitateljima otkloniti eventualne nejasnoće i dati šire informacije o određenim pitanjima, izrazima ili izvorima.

- Što se tiče napomena kojih ima prilično mnogo, radi se o dodatnim propisima ili eventualnim greškama koje nije bilo potrebe tretirati zasebno, već je, jednostavno, ukazano na propis o dotičnom pitanju.

⁷⁹ Vidjeti: Ebu Amr ed-Dani, *Er-Risaletul-vafije*, str. 251–252; *Fetava Ibnir-Ružd*, 1/582–583.

⁸⁰ Vidjeti: Ibn Ebu Hatim, *Adabuš-Šafii*, str. 232; *El-Kifaje fi ilmir-rivaje*, str. 437; El-Bejheki, *Menakibuš-Šafii*, 2/30; *Sijeru e’alamin-nubela*, 10/20.

⁸¹ Vidjeti: *Bedaius-sanaia*, 1/218.

⁸² Vidjeti: Ibn Tejmijja, *Medžmuu fetava*, 7/29.

- Ako se radi o fikhskim djelima, fusnotu sam započinjao uglavnom s “vidjeti”, a ponekad i s “uporediti”. U prvom slučaju radi se o doslovnom prenošenju (prijevodu), dok je u drugom slučaju riječ o smislu koji sam skratio ili eventualno nešto dodao pazeći na kontekst koji se razumije iz riječi autora dotičnog djela, tako da cilj i smisao njegovih riječi ostanu nepromijenjeni.

- U ovoj studiji nisu tretirani pravni propisi vezani za mekansku i medinsku džamiju osim iznimnih pitanja koja je bilo nužno pojasniti.

- Na kraju ovoga djela navedena je korištena literatura, s imenom autora i mjestom izdanja, ako je poznato. Izvori su poredani po abecednom redoslijedu.

- Treba posebno naglasiti da je vrijeme nepogrješivih zapečaćeno smrću Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i zato su sve greške u ovome djelu, bile naučne ili štamparske prirode, dokaz ljudske nesavršenosti, a islam je čist od bilo kakve manjkavosti.

38

Na kraju ovih napomena, a po uzoru na riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: “*Nije zahvalan Allahu onaj ko ne zahvaljuje ljudima*”⁸³, upućujem riječi zahvalnosti svima koji su na bilo koji način pomogli u realizaciji ovog skromnog djela, a posebno se zahvaljujem recenzentima mr. Hakiji Kanuriću, profesoru Amiru Durmiću, hfz. Abdurrahmanu Kujeviću i kurra hfz. Dževadu Gološu, na njihovim zlatnim savjetima koji su, bez ikakvog dvoumljenja, prihvaćeni i uvršteni u knjigu. Zahvaljujem se, također, profesorima recenzentima na lijepom mišljenju o meni, siromašnom Allahovom robu, mada moram istaći da u nekim dijelovima njihovih recenzija ima pretjeranih poređenja i pohvala koje zaslužuju isključivo veliki učenjaci našeg vremena, a nikako učenici

⁸³ Et-Tirmizi, 4/339/1954; Ebu Davud, 4/256/4811; Ahmed, 2/295; El-Buhari, *El-Mufred*, 85/218; Et-Tajalisi, 4/232/2613; Vekia, *Ahbarul-kudah*, 3/38; Ibn Hibban, 8/198/3407; Et-Taberani, *El-Kebir*, 1/195/519; Ebu Nuajm, 7/165; El-Bejheki, *El-Âdâb*, 160/252, i *Šuabul-iman*, 6/516/9117; El-Begavi, *Šerhus-sunne*, 13187/3610. Imam Et-Tirmizi i šejh El-Albani ovo su predanje ocijenili ispravnim. Vidjeti: *Es-Silsiletus-sahiha*, 1/776; *Sahihul-edebil-mufred*, str. 99.

početnici.

Isto tako, srdačno se zahvaljujem udruženju Hidžra iz Holandije koje je preuzelo štampanje i distribuciju ovog djela, kao i druge poslove koji se tiču pripreme knjige za štampu. Molim Uzvišenog Allaha da obilno nagradi članove ovog udruženja i pomogne ih u radu za islam.

Autor

Sarajevo,

5. zul-ka'de 1434. h. g. / 9. septembar 2013.

